

Europæisk etnologi mellem Skylla og Charybdis

Af Bjarne Stoklund

De betragtninger, som jeg agter at anstille her i aften, har jeg kaldt »Europæisk etnologi mellem Skylla og Charybdis«. Jeg vil gerne begynde med at knytte nogle kommentarer til denne overskrift.

Der er nu først betegnelsen *Europæisk etnologi*. Den kan betragtes som premiere på en ny fagbetegnelse, som netop er blevet godkendt af universitetet. Betegnelsen er ny, for så vidt som universitetsfaget som bekendt hidtil har heddet *Materiel folkekultur*. I den arbejdsgruppe, sammensat af lærere, museumsfolk og studenter, som i de seneste år har arbejdet med en ny studieplan, har der været almindelig enighed om, at *Materiel folkekultur* ikke var noget særligt dækkende navn for faget. Man fandt, at *materiel* indsnævrede studieområdet på en uheldig måde, og at *folkekultur* var et noget gammelmodigt ord, som tilmed aldrig var blevet fyldestgørende defineret. Det har derfor hele tiden været planen, at navnet skulle søges ændret senest i forbindelse med indførelsen af den nye studieplan. Studieplanen er nu så vidt, at den vil kunne træde i kraft fra efterårssemestrets begyndelse.

Er navnet *etnologi* således nyt som betegnelse for universitetsfaget, så har det på den anden side gammel hævde i fagsproget. I hvert fald i de sidste 30 år har der været danske forskere og museumsfolk, som kaldte sig *etnologer* og regnede deres fag for etnologi, skønt ingen af dem var uddannet i en disciplin af dette navn. I ansøgningen om navneændring har vi anført dette forhold, og vi har yderligere peget på, at vi ved navneskiftet kunne markere samhørigheden med identiske eller nært beslægtede fag i de øvrige europæiske lande. I Sverige har man netop ændret fagbetegnelsen fra *folkelivsforskning* til etnologi, og i det øvrige Europa går tendensen næsten overalt i ret-

ning af, at man foretrækker *etnologi* eller *europæisk etnologi* som afløser af de ældre nationale fagbetegnelser, som *Volkskunde* o.l. Det fremgår af en enquete, som netop er blevet foretaget af Deutsche Gesellschaft für Volkskunde.¹ Navneændringen skulle således være et lille bidrag til at lette det faglige samarbejde på tværs af landegrænserne.

Så meget om fagbetegnelsen. Men hvad menes der nu med præpositionsleddet »*mellem Skylla og Charybdis*«? I disse tider, hvor vi med en håndbevægelse stryger hævdundne led i universitetsuddannelsen som filosofikum og latinprøve, kunne det godt opfattes som en slags farvel til den klassiske dannelse. Sådan er det dog ikke ment, men af hensyn til både den opvoksende slægt af barbarer og til de ældre, som måtte have glemt deres børnelærdom, skal jeg minde om, at Skylla og Charybdis er to uhyrer, som holder til på hver sin side af det smalle Messina-stræde og gør det vanskeligt for en sømand at slippe igennem med livet og skibet i behold. Jason og hans argonauter kom kun med nød og næppe igennem her på vejen hjem med det gyldne skind. Men mest kendt er uhyrerne fra beretningen om »den herlige helt Odysseus«, som også nåede hertil på sin lange rejse. Han havde netop med held undgået de forlokkende sirener, da nye farer truede ved det stræde, som skiller Italien fra Sicilien. Det hedder således i P. Mariagers gamle genfortælling: »På den ene side deraf var der en malstrøm, Charybdis, som med frygtelig larm ind sugede det salte vand og atter stødte det skummende ud; på den anden side lurede et menneskeædende uhyre ved navn Skylla. På troldkvinden Kirkes råd holdt Odysseus sig med skibet nærmest til Skylla. Men medens han opfyldt af angst lyttede til Charybdis frygtelige brusen,

1. DGV-Informationen. Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde e.V. Nr. 80 (1971) Heft. 1-2.

dukkede pludselig seks uhyre hundehoveder op af havet på den anden side, greb seks af rorkarlene, der udstødte hjerteskrærende råb om hjælp, løftede dem højt i vejret, så at de sprællede som småfisk på krogen, og forsvandt derpå med dem i havet for at opæde dem. Opfyldte af forfærdelse lode de andre årerne hvile, men Odysseus bød dem at ro videre, så hurtigt de kunne, for at det frygtelige uhyre ikke skulle dukke op endnu engang. Det gjorde de og nåede lykkelig til øen Thrinakria«.

At »mellem Skylla og Charybdis« således skal symbolisere det unge fags usikre holdning og uafklarede situation, truet som det er snart fra den ene og snart fra den anden side, er vel umiddelbart indlysende. Knap så klart er det måske, hvad Skylla og Charybdis hver for sig kan symbolisere. Og dog! Hvad kan uhyret med de mange hoveder, som dukker op og berøver Odysseus hver én af hans trofaste rorkarle, været andet end *specialiseringen*. Den betragtes i en tid med stærkt expanderende videnskabelig forskning som en uomgængelig nødvendighed – eventuelt som et nødvendigt onde. Men for et ungt fag, som ikke har nogen grundfæstet position, er den en fare, som må bekæmpes. Tendenserne har været ganske udprægede inden for vort fag; forskerne har haft en tilbøjelighed til at vælge sig mere eller mindre snævert afgrænsede specialer, som derpå er blevet dyrket intensivt i samarbejde med ligesindede overalt, hvor de findes inden for og uden for landets grænser. Det er folk, som repræsenterer forskellige fag, men har valgt samme sagområde. Etnologer, som arbejder med studiet af landbrugsredskaber, søger kontakt med folk med samme specialinteresser blandt arkæologer og kulturgeografer; bygningsforskere indleder samarbejde med arkitekter og arkitekturhistorikere osv. På titelbladet af de første numre af tidsskriftet *Etnologia Europaea* var der rejst et typografisk monument over denne specialiseringstilbøjelighed i form af 31 navne på specialdiscipliner, det ene stablet oven på det andet: *Ethnologia urbana, ethnologia praehistorica, technologia ethnica, ethnobotanica, studia agriculturae ethnicae, ethnologia juridica, ergologia ethnica, ethnologia maritima, studia architecturae rusticae* osv. Disse

discipliners udøvere kan betyde en centrifugal kraft i faget. De har mere at tale med interessefæller uden for faget om, end de har med andre etnologer. En for vidtdreven specialisering er således en hæmsko for etablering af et fagligt milieu – og et sådant må siges at være en livsbetingelse, navnlig for et fag, der er under opbygning.

Hvad skjuler sig da under navnet Charybdis, hint uhyre på den anden side af det smalle stræde, hvis malstrøm suger alt til sig, knuser og kværner det til ukendelighed og sprøjter det op igen som en ensartet masse. Billedet er vel drastisk, men der kan ikke herske nogen tvivl: det er *samfundsvidenskaberne*, deres farlige dragning og deres ensrettede tendens. Udsat for truslen fra Charybdis er navnlig *de* udøvere af faget, som har erkendt faren ved specialiseringens centrifugale kræfter, og som derfor prioriterer den faglige enhed højt. De er klar over, at faget må bindes sammen af en fælles målsætning og en fælles metode, og under søgen efter en sådan er de naturligt nok stoppet op ved nogle af de samfundsvidenskaber, som synes at stå etnologi- en nærmest. Vi har meget at lære i dag af samfundsvidenskaberne, det er helt klart. Det gælder for os, som det gælder for en lang række andre fag, som sagligt synes at stå dem langt fjernere. Opgaven må derfor blive at sejle så tæt på Charybdis som muligt uden at blive suget ned. Faren ligger deri, at man overtager disse fags målsætning, teori og metode i en sådan grad, at udenforstående har det største besvær med at se, hvad der er etnologi, hvad der er socialantropologi, og hvad der er sociologi. Hvis det er kommet dertil, da har man i virkeligheden gjort sig selv overflødig som selvstændigt fag. Hvor Skylla således truer med at splitte faget op i dets forskellige bestanddele, så vil Charybdis lade det forsvinde og opgå i den store, hellige, almindelige samfundsvidenskab.

Hvad skal vi da gøre i den nuværende situation for at slippe vel gennem det smalle stræde og nå frem til øen Thrinakria? Jeg tør ikke sige i dag klart og entydigt, at sådan og sådan bør kursen være. I stedet vil jeg foreslå, at vi ser lidt på, hvorfor vi eksisterer som fag, hvorfor vi står over for vore aktuelle problemer, og

hvilke opgaver vi har at løse i dagens samfund. Som altid, når det drejer sig om at forklare et kulturfænomen, må der foretages både en funktionel og en historisk analyse. Jeg vil gøre mest ud af det sidste, for vi eksisterer jo ikke som fag i dag, fordi samfundet har behov for os, men fordi en kringlet historisk proces har skabt os. Vores *fortsatte* beståen er derimod afhængig af, om vi har en naturlig plads at udfylde i samfundet. Det lille forskningshistoriske tilbageblik, vi skal foretage, behøver da ikke at blive tolket som udslag af den evige trang til nostalgisk selvbetragtning. Jeg skal da heller ikke gøre tidsperspektivet længere end undersøgelsen kræver – man behøver jo ikke at begynde med de gamle ægyptere hver gang. Sigurd Erixon har ellers gentagne gange vist, at svensk etnologi med lethed lader sig føre tilbage til renæssancetiden. Den nationale konkurrence byder derfor egentlig, at jeg søger at gøre det kunststykke at vise, at dansk etnologi har sin rod i middelalderen; måske slet ikke nogen umulig opgave, når man betænker, at ærkebiskop Absalon er udpeget som vor første museumsmand. Jeg skal imidlertid nøjes med at gå så langt tilbage, som kontinuiteten rækker, nemlig til de sidste årtier af forrige århundrede.

Vi kan konstatere i hvert fald tre strømme, som løber sammen i vort senere fag. Det er for det første *den kulturhistoriske forskning*, hvis egentlige grundlægger, Troels-Lund, udsendte første bind af *Dagligt Liv i Norden* i 1879. For det andet *indsamlingen og forskningen omkring Dansk Folkemuseum*, som blev åbnet for publikum i 1885, og endelig som det tredje *den folkelivsorienterede linje inden for folkemindeforskningen*. Skal man udnævne en bestemt førstemand for denne linje, da må det vel blive H. F. Feilberg, som skrev sin *Dansk Bondeliv* i 1880-erne.

Troels-Lunds store værk om det 16. årh. var egentlig ikke kulturhistorie fra starten. Værket var planlagt som en Danmarks og Norges historie i slutningen af det 16. århundrede, indledt med et tidsbillede af landets og folkets tilstand. Det er dette tidsbillede, der efterhånden svulmer op og faktisk bliver en almindelig dansk kulturhistorie, anskuet ud fra det 16. århundrede. To ting er karakteri-

stiske for Troels-Lund: Han giver den første og mest konsekvente skildring af kulturens historie ud fra en gennemført evolutionistisk opfattelse, og han opbygger store og meget levende kulturbilleder på grundlag af pluk fra mange forskellige kilder, som stykkes sammen og forbindes af forfatterens tolkninger og ræsonnementer. Denne specielle kulturhistoriske fremstillingsmåde har dannet skole og kan genfindes i talrige senere værker; det er en genre, der er dyrket med særlig forkærlighed i Danmark, og som fortjente at blive gjort til genstand for en samlet, kritisk undersøgelse.

Vigtigst for udviklingen af vort fag blev dog de aktiviteter, som var knyttet til Dansk Folkemuseum. I museets første mange år var personalet såre beskedent, og næsten al kraft måtte samles om tilvejebringelse af samlingerne. Og dog var lederen, Bernhard Olsen, en ret flittig kulturhistorisk skribent, og hans højre hånd, Jørgen Olrik, fik skrevet en række væsentlige afhandlinger. Rigtig gang i forskningen omkring de indsamlede genstande til belysning af i første række bondekulturen kom der dog først i 1920-erne, da der til samlingen blev knyttet specialister, først og fremmest på bondebygningernes og folkedragternes område, således at det blev muligt at tage et mere systematisk studium op på disse felter. Efter en ny udvidelse af staben omkring 1940 gik Folkemuseet ind i sin glansperiode under Axel Steensbergs ledelse, en periode der vel kan siges at kulminere med oprettelsen af professoratet i Materiel Folkekultur ved Københavns Universitet i 1959. 40-erne og 50-erne er først og fremmest præget af en lang række stort anlagte indsamlingsarbejder: De etnologiske undersøgelser, bondegårdsundersøgelserne, landsbyudgravningerne, herregårdsundersøgelserne og arbejderundersøgelserne – samtidig med at samlingerne blev suppleret med manglende genstandskategorier. Næsten al kraft og energi blev sat ind på dette gigantiske indsamlingsarbejde, og publikationsvirksomheden blev i første række en materialefremlæggelse. Det er vigtigt, at vi får publiceret nogle genstande, var det stående omkvæd i disse år. Til forskningsmæssige overvejelser af mere teoretisk art blev der sjældent tid eller kraft. Så meget

mere kom da inspirationen fra Sverige til at betyde. Her var der under Sigurd Erixons ledelse etableret et fag, kaldet folkelivsforskning eller etnologi, med en veldefineret målsætning, et begrebsapparat og et sæt af metoder, først og fremmest den historisk-geografiske. At studere kulturen ved at kortlægge dens forskellige elementer og analysere dem i de tre dimensioner: tid, rum og socialt stratum blev den erklærede hovedopgave. Det var også denne metode, der spillede hovedrollen for arbejdet omkring Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, som blev startet med direkte svensk forbillede, både hvad angår navn og indsamlingsmetoder. Ordet etnologi blev dog ikke blot brugt om dette nye indsamlingsapparat. Medarbejderne ved Dansk Folkemuseum kom i disse år til i stadig højere grad at føle sig som udøvere af et fælles fag, etnologien.

Det er klart, at folkemuseets ret beskedne stab på ingen måde kunne overkomme at bearbejde, endsize publicere det vældige materiale i form af genstande, fotografier, film, optegnelser og opmålinger, som blev indsamlet i disse år. Det var man helt klar over, men man følte sig i rollen som redningsmandskab. Man bjærgede en høst i lade til kommende generationer, hvis opgave det så måtte blive at studere det indsamlede. Den nøjagtige opmåling og den minutiøse beskrivelse blev fremholdt som museumsmandens vigtigste dyder »Vi må lære af fortidens fejl«, sagde man, »og hvis ikke vi beskriver og registrerer alt så nøjagtigt som muligt, så vil eftertiden bebrejde os det«. At denne ukendte eftertid kunne stille helt andre krav og kunne tænkes at arbejde med problemer, som krævede helt andre former for data, det drømte man næppe om.

Det har derfor været ikke så lidt bittert for denne generation af museumsmand og etnologer at måtte konstatere, at vi allerede i dag delvis er kommet i denne uforudsete situation. En stor del af fagets unge føler ikke den ringeste tilskyndelse til at dykke ned i de tidligere indsamlede papirmasser; de anser andre problemer for vigtigere end dem, der kan løses med denne form for data, og de ønsker selv at komme i marken og indsamle deres eget materiale.

Hvordan skal det nu forklares, at vi efter så

få års forløb er kommet i denne situation? Som så ofte er der tale om et samspil af flere faktorer; nogle af dem findes inden for og nogle uden for faget.

Den ældre etnologis studieobjekt par excellence var bondekulturen. Det er ingenlunde tilfældigt, at Bernhard Olsen, Troels-Lund og Feilberg alle gør deres vigtigste pionerarbejde just i det årti, da den danske bonde med opbygningen af andelsmejerier etc. lægger grunden til et afgørende brud med den ældre bondekultur. Det indsamlingsarbejde, som NEU satte i gang i 40-erne og 50-erne kunne endnu belyse de ældre arbejdsmetoder i landbruget og bondehusholdningen og give data til en kortlægning af de geografiske forskelle, som er så karakteristiske netop for tiden før andelsbevægelsen og industrialiseringen. Men efterhånden som materialet til belysning af disse emner blev stadig tyndere, opstod der et naturligt behov for at søge nye græsgange, at flytte søgelyset længere op ad tidssøjlen til perioder, som man endnu kunne få belyst ved det arbejde i felten, som prioriteres så højt af alle etnologer. Men dermed bevæger man sig ind i industrialismens ældre tidsafsnit – hvis man da ikke simpelt hen valgte nutidsundersøgelser; i begge tilfælde måtte man erkende, at den historisk-geografiske metode ikke længere slog til, og man måtte se sig om efter et nyt sæt af analytiske redskaber.

Dem fandt man uden for etnologien, i nogle af de fag, som var blevet berørt af den videnskabssteoretiske udvikling, som allerede længe havde været i gang. Lad os belyse dette ved at se lidt på en af filologiens underdiscipliner, dialektologien, et fag som i lange perioder har haft et ret nært samarbejde med etnologien. Dialektologien kunne med en vis ret have været medtaget blandt de linjer, som fører frem til et selvstændigt etnologisk fag. Det nuværende Institut for dialektforskning er en fortsættelse af det tidligere Udvalg for Folke-mål, som igen er et barn af foreningen Danmarks Folkeminder. I 30-erne og 40-erne fulgte de etnologer, som studerede og kortlagde bondekulturens enkelte elementer, og de filologer, som i tilknytning til de store ord-bogsarbejder drev ord/sag-forskning, i en vis udstrækning de samme arbejdsmetoder. Man

har i flere tilfælde kunnet benytte hinandens spørgelister ved indsamlingsarbejdet, og samarbejdet manifesteredes f.eks. i et tidsskrift som »Sprog og kultur«.

Selvfølgelig gøres der endnu arbejde ud fra disse retningslinjer, men det er i de seneste årtier helt stillet i skyggen af en dialektologi, som følger Saussures og Hjeltslevs strukturalistiske retning inden for sprogforskningen. Strukturalismen er en reaktion mod den sproghistoriske filologi. Den stiller over for udforskningen af ord- og lydhistorier kravet om et studium af sproget som struktur, som helhed, gennem analyser, som må være synkroniske, ikke diakroniske. Efterhånden som disse strukturalistiske principper vandt indpas i dialektologien og gav sig udtryk i afhandlinger om fonemsystemerne i enkelte dialekter, så skrumpede berøringsfladerne til etnologi ind, og samarbejdet gled efterhånden ud. I dag er dette samarbejde et næsten ukendt kapitel for fagets yngre.

Strukturalismen slog først og kraftigst igennem i filologien, men lignende tendenser gjorde sig også tidligt gældende i den almene etnografi eller antropologi i dens franske og angelsaksiske retninger, hvor den historisk-geografiske orientering aldrig har været så rodfæstet som i den tysksprogede etnografi. Også i antropologien betegner de strukturalistiske og funktionalistiske skoler en reaktion mod fagets ældre, historiske problemstillinger. Blandt de mere fremtrædende repræsentanter for den nye linje er det navnlig Radcliffe-Brown, der forkaster ethvert forsøg på en udforskning af den kulturhistoriske udvikling, fordi den er dømt til at blive »conjunctural history«, gisninger, som ikke lader sig verificere. Når reaktionen mod brugen af en historisk indfaldsvinkel blev så kraftig netop inden for antropologien, så skyldes det bl. a., at man ved studiet af primitive folks kultur meget ofte helt mangler det ældre kildemateriale, som er uomgængeligt nødvendigt, når et historisk forløb skal klarlægges.

Det nye var ikke, at disse antropologer studerede en enkelt stammes eller et enkelt lokal-samfunds kultur; det havde man gjort før også. Noget forenklet udtrykt kan man sige, at forskellen bestod deri, at en antropolog af

den historisk-geografiske skole ville betragte stammens kultur som summen af dens enkelte dele, og hans analyse ville da gå ud på at undersøge disse forskellige elementers alder og herkomst. De moderne etnologer interesserede sig imidlertid kun for disse kulturelementer som et led i et funktionalistisk hele. Ligesom for den strukturalistiske filolog var det helheden, strukturen, som var deres studieobjekt.

Nordisk folkelivsforsikring eller etnologi havde fået sin væsentligste inspiration fra den tysksprogede etnografi, mens de angelsaksiske forskninger egentlig først kom til at spille en større rolle efter midten af århundredet. Man mærker indflydelse herfra i 50-erne hos folk som Eskerød, Granlund og Kolsrud, til dels også hos Erixon, som lige til sin død bevarede en fantastisk evne til at indstille sig på nye tendenser i videnskaben uden at prisgive sine ældre teorier og meninger.

Den egentlige konfrontation mellem europæisk etnologi og den angelsaksiske antropologi – først og fremmest i skikkelse af engelsk socialantropologi – kom dog først i 1960-erne. Da havde socialantropologerne allerede gennem flere år søgt nye græsgange i Europa og påbegyndt udsendelsen af en række lokalstudier, samtidig med at den engelske version af etnografien vandt indpas ved flere europæiske universiteter. Her skal selvfølgelig særlig nævnes Bergen, hvor Fr. Barth skabte sin egen særdeles livskraftige skole, hvis medlemmer i udstrakt grad arbejder inden for Europas grænser.

Socialantropologerne kom til Europa med synspunkter og metoder, som var udviklet under feltarbejde i såkaldte primitive samfund uden for Europa, men som viste sig særdeles velegnede til studiet af små europæiske bonde- og fiskersamfund. Socialantropologerne havde endvidere den styrke, at de kom til de pågældende lande som fremmede med et skarpt blik for sådanne kulturelle særtræk, som den indfødte etnolog var fortrolig med fra barnsben og derfor måske i mindre grad opmærksom på.

Hvad der her blev sat i gang kan i virkeligheden opfattes som en akkulturationsproces, et møde mellem repræsentanter for to forskel-

lige kulturer, to forskellige forskningstraditioner. Som det er set så ofte før, synes den indfødte tradition – i hvert fald her i Norden – i første omgang at måtte vige for den fremmede kultur. En af de indfødte europæiske etnologer, Tamás Hofer, som er uddannet som etnolog i Ungarn, men har studeret antropologi i USA, har i tidsskriftet »Current Anthropology«² givet en vittig og intelligent analyse af de to professionelle typer: den europæiske etnolog og den amerikanske antropolog, som adskiller sig fra hinanden i holdningen til stoffet, i arbejdsmetode og i den typiske karriere eller livscyklus. Jeg skal her nøjes med at referere nogle få af de forskelle, der påvises: antropologen kan i løbet af ret kort tid være knyttet til en række forskellige institutioner og udføre feltarbejde i en række forskellige samfund, idet arbejdet hele tiden holdes sammen af et bestemt synspunkt på eller en særlig »approach« til stoffet. Den europæiske etnolog derimod arbejder ofte hele livet i ét lokalt område og er knyttet til én bestemt institution. Han samler i årevis majsommeligt data sammen for til sidst at fremlægge dem i et stort værk under en dødsenstrist titel, mens antropologerne hurtigere får deres resultater fra hånden og da under mere slagkraftige titler som »Chrysanthemum and the Sword«, »The Deeply Rooted« og »Argonauts of the Western Pacific«. På et europæisk universitet lærer man de studerende at søge litteratur og kilder og dokumentere enhver påstand med svære fodnoter, mens antropologen kun har foragt tilovers for sådanne udslag af »footnote gymnastics«. Når antropologen har udført sit første feltarbejde og formuleret egne teorier, kan han indtage en plads i fagets forreste række. Etnologen derimod må gennemgå en lang modningsproces, før han er værdig til at indtræde i de lærdes lav; man lægger her hovedvægten på erfaring og viden – ikke så meget på evnen til videnskabelig tænkning og teori-dannelse. Om de dele taler i Europa kun de ældste og mest erfarne; det opfattes som temmelig uopdragent om en grønskolling vil gøre sig klog på

teoretiske sager.

Der kan ikke være tvivl om, at europæisk etnologi trængte til den angelsaksiske saltvandsindsprøjtning. Alt for meget i faget var blevet vane og tradition – alt for sjældent spurgte man om meningen med den indsamling og den forskning, som man foretog. Og ikke mindst møder antropologerne med et begrebsapparat og et sæt teorier, som har vist sig anvendelige også på studiet af de europæiske kulturer.

Men samtidig tvinger konfrontationen vort fag til selvbesindelse og til at gøre sig grænserne til den almene etnologi klar. De to fag arbejder begge med et studium af kulturen og dens væsen, og dog er deres forhold til studiematerialet ikke helt det samme. For antropologen er undersøgelserne egentlig kun »case studies« under hans søgen efter de generelle love – for den europæiske etnolog derimod har den lokale kultur og det billede, som undersøgelserne tegner af den, en værdi i sig selv. Styrer antropologen således lige mod målet, så har etnologen opgaver at løse undervejs. Han har nemlig påtaget sig at beskrive og studere en bestemt kultur, nemlig hans egen, til orientering og oplysning for de mennesker, som har den samme kultur som han.

For at løse denne opgave må han følge to veje: dels studere de enkelte kulturelementer og deres udbredelse i tid og rum, dels studere de helheder, de samfund, hvori disse elementer indgår. Opdelingen i de to indfaldsvinkler er lidt skematisk, for det er klart, at i de konkrete undersøgelser vil man ofte benytte sig af dem begge. Det er imidlertid vigtigt at holde sig for øje, at ingen af de to veje kan undværes. Den første – studiet af kulturelementerne – er den vej, der er blevet befaret flittigst i den hidtidige forskning; det er derfor kun godt og rigtigt, at man i dag prioriterer helhedsundersøgelserne, specielt af lokalsamfundet. Men det er en illusion at tro, at alle problemer kan løses ad den vej, hvis man fastholder at hovedopgaven er at studere kulturvariationerne. Man kan ikke med en horisont, der er afgrænset til det lokale samfund,

2. Tamás Hofer: Comparative Notes on the Professional Personality of Two Disciplines. (Current Anthropology vol. 9 no. 4 (okt. 1968) s. 311 ff.).

forklare de specifikke kulturformer i det pågældende område – eller i hvert fald kun give en del af forklaringen. Det er nødvendigt at vide, hvilke alternativer der findes, og det er det, man kan skaffe sig klarhed over ved historisk-geografiske undersøgelser af de enkelte kulturtræk.

I lokalundersøgelsen, specielt den der foretages ud fra et økologisk synspunkt, forenes på udmærket måde den europæiske etnologs tilbøjelighed til at arbejde med et historisk perspektiv med den socialantropologiske metodik. Ønsker man som socialantropologen at studere kulturen som en stadig tilblivelsesproces gennem en serie målrettede valg under givne begrænsninger, da kan dette i virkeligheden ikke foretages som en synkronisk undersøgelse, men må ske som en historisk undersøgelse med kortere eller længere tidsperspektiv. For de nyeste etnologiske lokalundersøgelser har navnlig Bergen-skolen spillet en rolle. Man har med held i analysen anvendt barthianske begreber som *entreprenør* og *niche* – skønt disse begreber giver helt andre associationer i nordiske sprog end i engelsk, og skønt i hvert fald det sidste begreb kan være noget vanskeligt at anvende entydigt.

Mere betænkeligt forekommer det mig at være, at man også har ønsket at overtage det socialantropologiske kulturbegreb. Alle er vist i dag enige om, at etnologien må karakteriseres som en *kulturvidenskab*, mens betegnelsen samfundsvidenskab er for snæver og kun tilgodeser visse sider af faget. Det har fra første færd været etnologiens opgave at studere kulturen i videste forstand gennem dens ydre fremtrædelsesformer. Man har hidtil som så mange andre fag kunnet klare sig med en rummelig, *deskriptiv definition* af dette studieområde. Der findes utallige definitioner af begrebet kultur; to amerikanske antropologer har gennemgået ca. 150 af dem – de fleste af dem er varianter over samme tema. Lad os gribe en enkelt ud af bunken, Malinowskis fra 1944, som forklarer kulturen som »the integral whole consisting of implements and consumers' goods, of constitutional charters for the various social groupings, of human ideas and crafts, beliefs and customs«. Kulturen er

altså kort udtrykt den menneskeskabte del af menneskets miljø. En socialantropolog af Bergen-skolen bruger begrebet kultur i en noget anden og indsnævret betydning. For ham er kultur ikke alt det, der omgiver os i hverdagen, men derimod de bagved liggende ideer eller udtrykt på en anden måde: Det er de vurderinger, normer og forventninger, som en gruppe mennesker er fælles om. Vore redskaber, skikke m.v. er således ikke *dele* af kulturen, men derimod *produkter* eller *ytringer* af den. For socialantropologen er kulturen ikke det overordnede studieobjekt, men et analytisk begreb på linje med en række andre, som indgår i forskningsprocessen. Når det er muligt for ham at anvende en sådan, såkaldt *operationel definition* af kulturen, så hænger det sammen med, at han ikke primært studerer kultur, men derimod sociale relationer eller menneskelige handlinger. Vil etnologen overtage det socialantropologiske kulturbegreb, da må han også ændre sit fags målsætning, omforme det fra en kulturvidenskab til en socialvidenskab.

Man vil måske finde, at disse spidsfindige afgrænsningsproblemer er en strid om kejsrens skæg. Lad os da i stedet overveje, om det umiddelbart forekommer rimeligt at opfatte alt det, der omgiver os i vor dagligdag, som udsprunget af vore fælles vurderinger og normer. Det forekommer i hvert fald mig, at tingene i nogen grad er stillet på hovedet. Et blik på børnenes opvækst, på socialiseringsprocessen i samfundet, vil dog ret hurtigt overbevise én om, at faktorernes orden er en anden. Børnene fødes ind i en verden, fyldt med materielle kulturelementer, som er skabt af tidligere generationer, og de overtager efterhånden et sæt af brugs- og adfærdsregler, som de vel i reglen benytter mere eller mindre ureflekteret. Hertil føjes først gradvis og som et sekundært fænomen en åndelig overbygning af viden, vurderinger og normer. Tilstedeværelsen heraf forudsætter en art kulturel bevidsthed, som i fuldt mål kun er til stede hos et fåtal af kulturens bærere. Ja, måske eksisterer kulturen i den forstand egentlig kun som en abstraktion hos den forsker, som har underkastet det pågældende samfund et studium.

Hvis dette er rigtigt, så har kulturprodukterne eller, som jeg foretrækker at sige: kulturelementerne, en anderledes primær rolle i den kulturelle proces end det forudsættes i det socialantropologiske kulturbegreb. Kulturelementerne må i stor udstrækning siges at være determinanter for og ikke produkter af en gruppe menneskers åndelige fællesgods. Og da disse kulturelementer – det være sig genstande eller sædvaner ofte er arvet fra tidligere generationer og følgelig blevet til under andre økonomiske og sociale omstændigheder end de nu herskende, når vi da frem til det forhold, som ældre forskere med et lidt tvetydigt begreb kaldte *tradition*. Traditionens rolle i kulturudviklingen er et aspekt, som efter min mening stadig bør være et særkende for den etnologiske forskning. Sammenfattende kan man måske sige, at det er etnologiens opgave at studere de kulturelle variationer, og at den herunder må benytte sig af både en strukturel/synkronisk analyse, hvor samfundsvidenskabelig metodik tages i anvendelse, og af en historisk/diakronisk analyse, hvor fagets egen forskningstradition spiller hovedrollen.

De teoretiske problemer, der her er strejft, kræver en langt udførligere omtale, end der har været mulighed for her. Forhåbentlig bliver der lejlighed til at tage disse ting op i anden sammenhæng. Jeg tror, det er af betydning, at vi får drøftet disse spørgsmål grundigt, også fordi sådanne diskussioner kan være af væsentlig betydning for skabelsen af det forskningsmilieu, som vi alle ønsker.

Lad os imidlertid til sidst gå uden for fagets snævre rammer og spørge, om det samfund, vi lever i, har brug for faget etnologi, sådan som vi her har søgt at afgrænse det? Det er vi selvfølgelig ikke selv de rette til at svare på, men jeg vil mene, at der i et samfund og en kultur, som er underkastet ændringer i stadig hastigere takt, må være et behov for den *omverdensorientering*, som etnologien drevet på den rette måde vil kunne give. Moderne mennesker har oplevet radikale ændringer ikke blot af samfundet, men også af det fysiske

milieu, og deres forhold til materialer og brugsgenstande er et helt andet, end det var for blot 50 år siden. At undersøge og forklare disse ændringer må da være etnologiens vigtigste opgave. I denne forbindelse får fagets klassiske studieområde, *den førindustrielle bondekultur*, ny betydning; den repræsenterer i mange tilfælde livsformer, som har bestået relativt uændret gennem århundreder, og det er fra dette grundlag den moderne tilværelsesform har udviklet sig i løbet af få generationer. Bondekulturen er derfor det nødvendige udgangspunkt for studiet af livet i det moderne samfund.

Men faget skal selvfølgelig ikke begrænses hertil. Vigtigt er det at tage fat på studiet af *det forsømte århundrede* fra o. 1870 til i dag. Karakteristisk for denne epoke er, at de forbedrede kommunikationer gradvis udjævner de gamle geografiske kulturforskelle mellem landets forskellige egne. I stedet skabes der imidlertid nye kulturskel, som bl.a. følger de grupperinger, som de folkelige bevægelser deler landets befolkning op i. Arne Sørensen har i »Jordens Folk«³ slået til lyd for, at man etablerer et nyt fag til studiet af disse *subkulturer*, som han billedligt karakteriserer som »de bakker og højdedrag, der kommer til syne i det danske landskab, da forrige århundredes ideologiske stormfloder synker tilbage«. Vi tør håbe, at det ikke bliver nødvendigt med et nyt fag, men at også denne opgave må kunne løses af faget europæisk etnologi. – Som et andet karakteristisk træk ved det seneste århundrede, måske endda specielt dets sidste del, vil jeg nævne *urbaniseringen*, bykulturens spredning ud over hele landet. Det er et fænomen, som dels bør studeres i sig selv, dels bør anspore til en intensivering af studiet af den borgerlige kultur i dens mere klassiske former.

Alt i alt et ganske omfattende program, som skulle give mere end arbejde nok til os alle. Vi tør kun håbe på, at det bliver muligt i samarbejde med de øvrige institutioner inden for faget at få løst en lille del af disse opgaver.

3. Arne Sørensen: Dansk nutidskultur som emne for etnologisk forskning. (Jordens folk 3. årg. nr. 3, 1967, s. 93 ff.).